

Azərbaycan Respublikasının
Medianın İnkişafı Agentliyi

**Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin,
milli adət-ənənələrinin, elm və
mədəniyyətinin təbliği: dövlət
müstəqilliyimizin bərpasının 30-cu ili-
Azərbaycan dövlətçiliyi müasir mərhələdə**

Azərbaycan dövlətçilik və mədəniyyət tarixinin elə görkəmli simaları var ki, onlar olmasdısa bəlkə də tariximiz onlarsız sönük görşənərdi. Qarabağ xanlığının dövlətçilik tariximizdə oynadığı rol çox böyük olduğu kimi xanlığın sonuncu varisi Xan qızı Xurşudbanu Natəvanın da ədəbiyyatımızın, mədəniyyətimizin inkişafında əməyi əvəzsizdir.

XIX əsrdə yaşayıb yaradan Natəvan milli poeziyamızın çox unikal örnəklərini yaratmaqla yanaşı gözəl rəssam, tikmə ustası kimi də tarixdə qalıb. Onu tariximizdə əbədi saxlayan məqamlardan biri də Xan qızının tükəndən biri də Xan qızının tükənəndən biri də Xan qızının tükənəndir. Xurşidbanu Natəvan zamanəsinin görkəmli şəxsiyyətlərindən olmuş, təkə Azərbaycanca deyil, bütün Zaqafqaziyada xeyirxahlığı və mesənətliliyi ilə tanınmışdır. O, kasıblara əl tutmuş, Şuşaya su kəməri çəkmişdir. 6 avqust 1832-ci ildə Şuşada anadan olan Xurşudbanu Natəvan öz yaradıcılığı və xeyriyyəçiliyi ilə nəinki Qarabağda, hətta bütün Qafqazda məşhur idi. Bu barədə dövrünün qələm adamları öz əsərlərində, xatirələrində geniş bəhs ediblər.

190 yaşlı "Dürrü yekta"...

2022-ci ilin avqustunda Xurşudbanu Natəvanın 190 yaşını tamam olur, bu il böyük ədəbiyyat xadiminin 190 illik yubileyidir. Natəvanın

doğduğu və əsası ulu babası Qarabağın ilk xanı Pənahəli xan tərəfindən qoyulan Şuşa şəhəri 2020-ci ilin 8 noyabr tarixində işğaldan azad edildikdən sonra Xan qızının ruhu da sakitlik tapdı. Qarabağın sonuncu xanı Mehdiqulu xanın yeganə övladı, eyni zamanda da Qarabağ xanlığının sonuncu və rəsəsi olduğu üçün, onu sarayda "Dürrü yekta" (Tək inci), el arasında isə "Xan qızı" çağırılan Xurşudbanu Natəvanın 190 illik yubileyi məhz onun Şuşasında qeyd ediləcək. O Şuşadakı onun hər yerində Xan qızının ayaq izləri var. Gördüyümüz kimi 2022-ci il "Şuşa İli" olmaqla yanaşı həm də Xurşudbanu Natəvanın 190 illik yubileyi ilidir.

Natəvan Xasay xan Usmiyevlə izdivaca məcbur edilib...

Tədqiqatçılar yazır ki, Natəvanın dünyagörüşünün, bədii zövqünün formalaşmasında yaxın və uzaq qohumlarının əməyi az olmayıb. Qasım bəy Zakir,

Müstəqilliyimizin bərpasının 30 ilində - Natəvan-190 mədəniyyətimizin mühüm hadisəsi...

Mirzə Camal Cavanşir, Mirzə Adıgözəl bəy Qarabaği, Əhməd bəy Cavanşir kimi hörmətli və tanınmış şəxsiyyətlər öz yaradıcılıqları, ədəbi söhbət və mübahisələri, eləcə də ağıllı məsləhətləri ilə Xurşudbanuda seirə və sənətə olan şövq və həvəsi qüvvətləndirmişlər.

Tarixçilərin ehtimalına görə, bu dövrdə xarici və daxili vəziyyətin ciddi surətdə gərginləşməsi ilə əlaqədar xan ailələri üzərində nəzarət gücləndirilmiş və Xurşudbanu Xasay xan Usmiyevlə izdivaca məcbur edilmişdi. Belə bir ehtimal da vardır ki, Vorontsovun şəxsi yavəri Xasay bəy Tiflisdə onlara mülk iddialarında kömək göstərmiş və bunun müqabilində Xurşudbanuya evlənməyi təklif etmişdir. 1850-ci ilin payızında Xasay bəy Şuşaya gəlib toy edib və Xurşudbanunu Dağıstana-öz doğma kəndinə, oradan da Tiflisə aparıb. Həyatının çiçək açdığı bir dövrdə Xurşudbanu Tiflisdə yaşamalı olub. Şəhərin səfəli yerləri, təbii mənzərələri ona xoş gəlsə də, burada yaşamağa məcbur olduğu və çox vaxtları tək qaldığı üçün sıxılmış, qərblilik çəkibdir. Natəvan bu şəhərdə rus, gürcü mədəni cəmiyyətlərinə qoşulmuş, özü də milli ənənəsi, kübarlara məxsus davranışı və üç dildə sərbəst danışması ilə cəmiyyətlərdə maraqlı oyanmışdır. Bir sıra vilayət və şəhər

lərə səyahətə çıxması Xurşudbanunun təfəkkür dairəsinin genişlənməsinə, dünyagörüşünün artmasına təkan vermişdir. Vladıqafqaza, Dağıstana, Şirvana, Bakıya, Gəncəyə və Naxçıvana səfəri zamanı o, yüksək rütbəli dövlət qulluqçuları, yazıçı, alim və səyyahlarla görüşüb.

Büstü güllələnən, məzarı yağmalanan Xan qızı...

1897-ci ilin 1 oktyabrından həyatdan köçən Xan qızı Ağdamın İmaret qəbristanlığında dəfn olunub. Natəvanın Şuşadakı qəbirüstü abidəsi ermənilər tərəfindən güllələyib dəşik-dəşik edilmiş, demir tullantısı kimi Gürcüstana satılır. Azərbaycan tərəfi abidəni Gürcüstandan bir neçə il bundan əvvəl Bakıya gətizdirir və Bakıda R.Mustafayev adına İncəsənət Muzeyinin həyatında saxlanılır. 30 il

sonra isə Azərbaycan Prezidentinin təşəbbüsü ilə Natəvanın büstü Şuşaya aparılır və büst yenidən bərpa edilir. Bu gün Natəvanın büstü yenidən Şuşadadır. Natəvanın Şuşa şəhərində yerləşən evi XVIII əsərə aid tarix-memarlıq abidəsidir. Bildiyimiz qədər hazırda Natəvanın evi əsaslı şəkildə təmir-bərpa edilir. Ağdam işğaldan azad olunandan sonra, məlum olub ki, ermənilər tərəfindən Natəvanın məqbərəsi dağıdılıb, qəbiri isə təhqir olunub, qazılıb və sümükləri də qəbrindən çıxarılıb aparılıb. Bu haqda Azərbaycan əsilli məşhur fransız fotojurnalisti Rza Diqqəti məlumat da dərc etmişdir, Mədəniyyət Nazirliyi də bu faktı təstiqleyibdir.

Belçikada heykəli qoyulan Natəvan...

2016-cı il fevralın 18-də heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Belçika Krallığının

Vaterlo şəhərində Xurşudbanu Natəvanın abidəsinin açılış mərasimi keçirilib. Abidənin müəllifi heykəltəraş İmran Mehdiyevdir. Adına küçə, klub, kitabxana və məktəb olan Xan qızının əlyazmaları, şəxsi geyim və əşyaları nadir eksponat kimi arxiv və muzeylərimizdə saxlanılır. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 7 may 2019-cu il tarixli, 211 nömrəli Qərarı ilə Xurşudbanu Natəvan Azərbaycan Respublikasında əsərləri dövlət varidatı elan edilən müəlliflərin siyahısına daxil edilib. Mədəniyyət Nazirliyindən verilən məlumata görə, Xurşudbanu Natəvanın 190 illik yubileyi "Şuşa İli" çərçivəsində çox möhtəşəm şəkildə qeyd ediləcək. Bildirək ki, artıq Natəvanın 190 illik yubileyi çərçivəsində tədbirlərə start verilib. AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyində "Xan qızı Natəvan və Azərbaycan qadınının ədəbi-mədəni mübarizələri" mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans keçiriləcək. Mədəniyyət Nazirliyinin, AMEA-nın və başqa qurumların təşkilatçılığı ilə il boyu Natəvanın 190 illik yubileyinə həsr edilən tədbirlər gerçəkləşəcək!

İradə SARIYEVA

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur.